

Bosbeheer in het Goois Natuurreservaat

POUL HULZINK

Aanleiding

Rob Bijlsma pakt in zijn bijdrage Het 'achterbakse' bos (De Korhaan jrg. 49 nr. 2) nogal uit. Hij uit forse kritiek op de terreinbeheerders ten aanzien van het bosbeheer dat zij uitvoeren.

Ik voel mij als beheerder zeker niet op alle door hem aangehaalde punten aangesproken. Het biedt wel een goede aanleiding het bos- en natuurbeheer bij het Goois Natuurreservaat toe te lichten. Voor de geboden gelegenheid wil ik de redactie van De Korhaan bij deze dan ook graag bedanken.

Als inwoners van het Gooi genieten we allemaal van ons fraaie afwisselende landschap met de bossen, heidevelden, akkers, stuifzanden en landgoederen. Je denkt als bezoeker dat het altijd zo blijft. En dan word je opeens opgeschrikt door boskap, machines in de natuur en is er ergernis over de vernieling van natuur en de hinder die het oplevert.

De voorliggende vraag is waarom er eigenlijk ingegrepen en gekapt wordt. In deze bijdrage zal ik hierop een toelichting geven.

Natuur- en cultuurlandschap

Soms is het goed even terug te kijken in de historie om de vraagstukken van nu te kunnen begrijpen. Dus gaan we even terug in de tijd.

Na de laatste ijstijd (vanaf ca. 12.000 v. Chr.) traden er afwisselend warmere en koudere perioden op waarbij in het Gooi bos- en heidevorming optrad. Door de bewoners in de streek werd bos in toenemende mate gekapt waardoor het heidelandschap in omvang toenam. Door intensief grondgebruik trad erosie van de bodem op en kreeg de wind er vat op. Hierdoor ontstonden omvangrijke stuifzanden.

Uit oude kaarten en foto's kunnen we opmaken dat het Gooi de afgelopen paar honderd jaar vooral bestond uit

enkele dorpen met eromheen een uitgestrekt en voornamelijk open landschap van akkers, heidevelden en stuifzanden en slechts in beperkte mate met bos en hakhoutpercelen. Vanaf het einde van de 19^e eeuw, met een accent op het begin van de 20^e eeuw evenals na WOII, is er op de heidevelden veel bos aangeplant.

Het huidige landschap van het Gooi is daar de resultante van en het bestaat grofweg uit

- a. een aantal kerngebieden van open heide en stuifzand veelal omzoomd met bos
- b. enkele landgoederen en grotere bos-sencomplexen
- c. diverse eng (akker)-complexen rondom de dorpen.

Het is van belang te beseffen dat het landschap in al die duizenden jaren en zeker de afgelopen eeuwen, zeer sterk door de mens beïnvloed is.

Het landschap werd open gehouden door kappen en aanplant van bomen en struiken, heideplaggen steken, zand-, leem- en grindwinning en begrazing met schapen. Er zijn daarnaast overal in het Gooi bewonings- en gebruikssporen te vinden in de vorm van grenswallen (o.a. banscheidingen) en greppels, kuilen, grafheuvels, urnenvelden, schapenkampen, uitkijkbergjes, zanderijen en zanderijsloten, solitaire bomen, lanen en houtwallen en -singels. Het rijk geschaakte landschap van het Gooi herbergt daarnaast een keur van planten- en diersoorten. Deze regio kan wellicht het best worden aangeduid als een *natuurrijk cultuurlandschap*.

Het beheerbeleid

Het beheer van het Goois Natuurreservaat is gericht op het instandhouden van de mix van open heide/stuifzandlandschap en bos op basis van de aardkundige kenmerken, inclusief de daarin aanwezige flora en fauna en de specifieke landschaps- en cultuurelementen.

Naast het behouden van enkele grotere boskernen is ook het behouden of laten ontstaan van bos aan de rand van de bebouwing, wat van belang is om deze aan het zicht te onttrekken (illusielandschap). De instandhouding van de heidevelden en de stuifzanden vraagt een actief beheer omdat deze anders in de loop van de tijd dichtgroeien en overgaan naar bos.

Eén van de hoofdredenen om bomen te kappen en struikgroei tegen te gaan is dan ook het open houden van het heide- en stuifzandlandschap.

Echter, er zijn nog een aantal redenen om in te grijpen in de bossen, zoals:

- het onderling verbinden van heide- en stuifzandgebieden
- de omvorming van houtproductiebos naar meer natuurlijk bos
- het tegengaan van invasieve soorten zoals Amerikaanse Vogelkers
- kap in het belang van de veiligheid en bij de grenzen met burens

Hierop wordt hierna een korte toelichting gegeven.

Verbinden van heide- en stuifzandgebieden

De ooit aaneengesloten natuurgebieden in het Gooi zijn door de aanleg van wegen en bebouwing versnipperd geraakt. De flora en fauna in kleine geïsoleerde natuurgebieden is, zo is gebleken, kwetsbaarder dan in grote aaneengesloten natuurgebieden. Het is belangrijk om de diversiteit aan planten en dieren in stand te houden en (lokaal) uitsterven te voorkomen. De laatste 15 jaar is in Nederland erg veel aandacht voor het tegengaan van versnippering en het opheffen van barrières voor planten en dieren. In dit kader zijn in het Gooi en in de Vechtstreek natuurverbindingen gerealiseerd zoals de Natuurbrug Zanderij Crailoo, Ecoduct Zwaluwenberg, Natuurbrug Laarderhoogt en de Natuurpassage Naardermeer-Ankeveen. Ook zijn er nog enkele natuurverbindingen

in aanleg of in voorbereiding zoals het ecoduct Utrechtseweg, de ecotunnel A27/Monnikenberg en de natuurbrug Monnikenberg-Anna's Hoeve. Er zijn ook tientallen dassentunnels en andere faunapassages aangelegd voor kleinere diersoorten in de lokale en provinciale wegen en onder spoorlijnen.

Deze natuurverbindingen zijn gericht op het bieden van verplaatsingsmogelijkheden voor alle planten en diersoorten van de Gooise landschappen. Om dit optimaal en daadwerkelijk waar te maken moeten er ook in de (aangrenzende) natuurgebieden maatregelen worden genomen. Zo wordt er gewerkt aan een netwerk van heideverbindingen om de warmteminnende soorten van heide, schraal graslanden en stuifzanden te helpen de bosgebieden (die koel en relatief vochtig zijn) te passeren. Dit is van belang voor reptielen zoals hagedissen en hazelworm, insecten, vlinder- en libellensoorten. Om hieraan tegemoet te komen wordt op sommige zorgvuldig gekozen plaatsen bos gekapt. Het bos-

strooisel wordt verwijderd en na enkele jaren verschijnen planten en dieren van het heide/stuifzandlandschap. De enkele jaren geleden aangelegde 'Heidecorridor' in het Spanderswoud tussen de Franse Kampheide, via de Natuurbrug Zanderij Crailoo, naar de Bussumerheide is daarvan een goed voorbeeld.

Het bosbeheer: omvorming van houtproductie naar meer natuurlijk bos

Meer dan de helft van de oppervlakte bos in het Goois Natuurreservaat bestaat uit aangeplante bossen van naaldboomsoorten op heidegrond. Veelal betreft het boomsoorten die oorspronkelijk niet uit Nederland of West-Europa afkomstig zijn zoals Lariks, Douglasspar en Corsicaanse den. Ze zijn ooit geplant vanwege hun geschiktheid voor de houtproductie. Als ze groot genoeg waren (kaprijp) werden ze gekapt (kaalslag) en werd er weer opnieuw geplant voor de volgende houtoogst. We kijken op dit moment anders tegen het bos-

en natuurbeheer aan dan kort na WOII. Toen zijn de meeste naaldboutpercelen aangeplant. Nu willen we meer natuurlijke bossen en worden de naaldboomsoorten langzaam maar zeker ingewisseld voor de gebiedseigen boom- en struiksoorten berk, grove den, beuk, zomereik, lijsterbes- en sporkehout. Daarnaast wordt gestreefd naar meer dood hout in het bos, meer bosstructuur, ruimte voor natuurlijke processen zoals windwerp en spontane vestiging van bomen en struiken.

Veel van de huidige bossen staan ver af van het ideaalbeeld. De naaldbossen in het Goois Natuurreservaat zijn in relatief korte tijd geplant. De bomen zitten in dezelfde leeftijdscategorie; er is dan ook sprake van een beperkte leeftijdsvariatie. Daarnaast is het bos in percelen aangeplant wat nog goed herkenbaar is. De bosstructuur wordt gekenmerkt door eenvormigheid. Het bosbeheer richt zich nu op het jaarlijks pleksgewijs kappen van naaldbos. De meeste van de naaldbossen zijn 60-70

Foto: GNR

Foto: GNR

jaar oud en het hout is goed te verkopen. Dat betekent dat er lokaal flink ingegrepen wordt. Daarna volgt een aantal jaren van rust zodat de natuur zich kan herstellen.

De actuele natuurwaarde van de bossen is van belang. We realiseren ons dat naaldbossen van uitheemse boomsoorten ook leefruimte biedt voor een scala aan planten en dieren. Dat brengt met zich mee dat bij het bosbeheer/boskap rekening wordt gehouden met de aanwezigheid van veel planten- en diersoorten. Denk bijvoorbeeld aan dassenburchten, mierenhopen en roofvogelbroedplaatsen.

Doorgaans wordt pleksgewijs gekapt. Dat wil zeggen dat er een open plek in het bos wordt gemaakt (in tegenstelling tot vlaktegewijs kappen). Dit draagt bij aan het doorbreken van de eenvormige bosstructuur. Door de omvang van de open plekken te variëren en deze soms over paden en bestaande structuren heen te leggen, wordt de variatie versterkt. In de meeste gevallen wordt er

niet ingeplant maar verschijnen de loofbomen en struiken na verloop van tijd vanzelf. Dat geldt natuurlijk ook voor niet inheemse naaldboomsoorten; die worden na enige tijd verwijderd.

Bij het kappen van naaldbos worden (monumentale) naald- en loofbomen, loofboomlanen, houtwallen en landschapselementen vrijgesteld zodat ze beter tot hun recht komen.

Op de schaal van het totale bosareaal van het Gooi zijn de jaarlijkse ingrepen beperkt van omvang. De omvorming van naaldbospercelen gaat dan ook zeer geleidelijk. Dat biedt voor veel soorten die afhankelijk zijn van naaldbos of daar graag in vertoeven nog veel alternatief leefgebied als er ergens boskap plaatsvindt.

Tegengaan van invasieve soorten; Amerikaanse vogelkers

De Amerikaanse vogelkers is een struiksoort die ongeveer 100 jaar geleden in Nederland is geïntroduceerd in het bosbeheer als zogenaamd vulhout in naaldbossen. De soort verspreidt zich zeer goed (zowel in de bossen als op

heidevelden) en verdringt de van nature thuishorende kruiden- en struiksoorten en wordt daarom bestreden. Dat gebeurt door bessen dragende exemplaren af te zagen en door jonge struiken uit te steken of te trekken. In sommige gevallen worden de stammetjes van afgezaagde bomen en struiken ingesmeerd met glyfosaat om opnieuw uitlopen tegen te gaan. Het inperken van de Amerikaanse vogelkers geeft ontwikkelingskansen voor inheemse struik- en boomsoorten zoals lijsterbes, vuilboom, vlier, berk, beuk, grove den en hulst.

Veiligheid en burens

Langs wegen en paden en langs eigengrenzen heeft het Goois Natuurreservaat de wettelijke plicht omwille van de veiligheid en de bescherming van burens, tuinen, gebouwen e.d. te snoeien en soms bomen te kappen. In beginsel wordt terughoudendheid aan de dag gelegd en er wordt van geval tot geval beoordeeld of er noodzaak bestaat om bomen te kappen.

Bosbeheer en de bezoekers

Boskap roept soms verbazing of boosheid op. Veelal omdat bezoekers verrast worden door de ingreep en omdat hun favoriete wandelgebied waar ze vaak komen, opeens geweld wordt aangedaan. Het duurt meestal ook enige tijd (weken en soms maanden) voordat de werkzaamheden gereed zijn, de machines uit het bos zijn, het hout afgevoerd

en de paden zijn hersteld. De (effecten van de) werkzaamheden staan op gespannen voet met de natuurbeleving van veel bezoekers.

Bosbeheermaatregelen gaan dan ook gepaard met voorlichting om het verrassingseffect te voorkomen of te minimaliseren. Ter voorbereiding van de werkzaamheden plaatsen we informatieborden in het bos, houden we vooraf excursies. Verder sturen we berichten via de media, zodat bezoekers en omwonenden kennis kunnen nemen van de achtergronden en de aard van de werkzaamheden die eraan zitten te komen. Tijdens de uitvoering wordt in een aantal gevallen het werkterrein afgeschermd en wordt er voor gezorgd dat er voldoende alternatieve wandelpaden zijn.

De praktijk leert dat veel bezoekers en omwonenden de werkzaamheden accepteren op basis van bovengenoemde aanpak. Regelmatig stellen we vast dat er achteraf waardering voor het resultaat ontstaat omdat voorheen donkere 'doorkijk'-bossen opeens lichter zijn en dat er de groei van struiken en kruiden op gang komt, wat door de bezoeker doorgaans als prettig wordt ervaren.

Aan de ene kant wordt het bosbeleid en het daarbij behorende beheer uitgevoerd en aan de andere kant wordt rekening gehouden met de effecten op de bezoekers. Het is een delicaat evenwicht. De aard, de schaal en het tempo van bosvorming worden specifiek afgestemd op de situatie ter plekke. Een

kwestie van zorgvuldig communiceren, zo goed mogelijk van tevoren inschatten, geuite signalen serieus nemen en blijven uitleggen wat de bedoeling is.

Nabeschouwing

Indachtig de strekking en de toon van het artikel van Rob Bijlsma wil ik graag nog een paar punten markeren.

Het is goed te bedenken dat veel van wat wij nu als 'natuur' ervaren, sterk door de mens beïnvloed is. Dat wil niet zeggen dat de natuurlijksheidsgraad op onderdelen niet omhoog kan. Dat is wel degelijk zo maar met de huidige inzichten is een voorbereidend beheer (pleksgewijze boskap) zoals bij het bosbeheer aan de orde is, een goede weg. Daarbij gaan we niet ongenueanceerd te keer en we gaan niet over één nacht ijs. Vanuit een duidelijke visie worden weloverwogen keuzes gemaakt. We kijken in het gebied welke maatregelen we waar zinvol vinden en nemen daarbij mee wat we in de omgeving speelt. We trachten serieus rekening te houden met flora en fauna. Beschikbare kennis wordt zoveel mogelijk benut, maar er zijn slechts beperkte mogelijkheden om specifieke kennis te vergaren. Bij het maken van keuzes realiseren we ons dat sommige soorten bevoordeeld en andere soorten benadeeld kunnen worden.

Kortom, we opereren naar beste kunnen en op basis van moderne gangbare vakmatige inzichten, rekening houdend met zeer veel relevante aspecten. Wij achten dat verantwoord. De toekomst zal leren hoe de natuur daarop reageert, hoe de visie op het bos- en natuurbeheer evolueert en hoe de maatschappij ons werk waardeert. Persoonlijk ben ik daar optimistisch over. •

Poul Hulzink is hoofd terreinbeheer van het Goois Natuurreservaat

Foto: GNR